

ЧЕДОМИР ПОПОВ – ИСТОРИЧАР СИНТЕЗЕ

Сјоменица академику Чедомиру Појову, В. Крестић, М. Војводић, Д. Станић, Љ. Кркљуш, Б. Бешлин, Ђ. Ђурић (уређивачки одбор), Матица српска, Нови Сад 2017

Савремена, постструктуралистичка теорија историје указује да историографија има озбиљан проблем са чињеницама, које многи историчари проглашавају за доказе прошле стварности, док критичари инсистирају да историја постоји искључиво као текст. Принципи историзма, како их је дефинисала још немачка позитивистичка историографија 19. века, преовлађујућа су схватања историјског метода, кроз форму неоранкеовског стила, и у савременој историографији. Залагање за метод „критичке историографије” постаје метанаратив позитивиста – реконструктивиста и њихове замене хеуристике херменеутиком (критика извора постаје синоним за интерпретацију). Неоправдано дуго чињенице су тумачене *per se*, усмеравајући научна истраживања ка писању прилога у којима нивои логички поређаних чињеница (које Ролан Барт назива „парадом значења”) воде ка „историографској објективности”. Питање интерпретације свођено је на избор и редослед низања чињеница, условивши појаву појма „критичке историографије”. Прихватање структурализма, што је дошло упоредо са афирмацијом школе анала, односно прихватање недогматског марксистичког погледа на историографију, омогућило је конструктивистима да субјективизују интерпретацију, која је стекла преимућство над до тада свемоћним чињеницама. У свету чињеница архив је сматран мистериозним чуварем историјске истине, а на тај начин схватана историографија није постала мање догматска, више објективна, нити је открила принципе универзалне истине, наставши се до краја 20. века у дубокој методолошкој кризи.

Историчари синтезе сматрани су не кредибилним, у недостатку експертског искуства, по широко распрострањеном мишљењу, важили су за неоригиналне. Њихова кривица се огледала у неприхватању догматике; неоригиналност, јер су (ре)интерпретацију сматрали важнијом од чињенице, а оптужбе које су за тим следиле реминисценције су утицаја који су њихова дела остављала. Чедомир Попов је лошим историчарима називао оне који мисле да се у документима налази цела истина (стр. 21–22), свесно се код питања метода опредељивао за синтезу. На његова схватања историјског метода значајно је утицао професорски позив, који га је, у виду терета одговорности, подстицао на писање уџбеника. Уџбеници-синтезе усмерени су ка школовању кадра на високошколским установама, где су и даље ненадмашени научни подухвати. Опредељујући се за синтезу, Попов је афирмисао интерпретацију испред чињеница, којима је владао знатно боље од позитивиста. Његова нара-

тивна логика, јасна и прецизна, постављала је основе студијама модерне и савремене историје на југословенским универзитетима. Историографска радионица Чедомира Попова настајала је у оквирима колегијалних кругова заједничке државе, где се одвијао жив дијалог око питања метода. Историографски рад праћен је утемељењем предмета на новосадском Филозофском факултету, који је у Попову имао достојног професора, чија непрекинута традиција наставља да следи његове идеје и смернице, посебно у узору благог карактера, научног поштења и личне честитости.

Сйоменница академику Чедомиру Попову ослобођена је у највећој мери апологетског карактера. Подељена на лични и стручни део, сведочи о утицајима Попова на савремене историографске студије у Србији. Питање метода, његовог схватања теорије историје, преовладава у личном делу. Ту су дати комеморативни текстови Бранка Бешлина, Славка Гордића, затим историографски осврти Михаела Антоловића, Мише Ђурковића, Александра Раствојића, Ивана Негришорца, као и веома дирљиво лично сведочанство Јована Попова. Обимом знатно опширнији други део (123–587) тематски је веома разнолик, али се у највећој мери подудара са темама којима је био посвећен и сам Чедомир Попов. Посебно се издваја *йоље међународних односа*: код Михаила Војводића о дипломатским тајнама Чедомиља Мијатовића, код Драгољуба Живојиновића о југословенском питању у говору Лојда Џорџа; затим *историја историографије*: код Бранка Бешлина о британским утицајима на српску историографију, код Ђорђа Ђурића о Павлу Јулинцу и Захарији Орфелину, код Слободана Г. Марковића о фишеровској контроверзи, а код Миомира Дашића преглед библиографије *Југословенског историјског часописа* под уредништвом Чедомира Попова; потом *национално ишћање*: код Љубодрага Димића о Хрватској педесетих и шездесетих година 20. века, односно код Љубомирке Кркљш о Константину Богдановићу. О још једној историографској теми Чедомира Попова – Светозару Милетићу – писали су Душко Ковачевић и Дејан Микавица.

Михаел Антоловић тачно запажа да се Попов опредељивао унутар историографског троугла, традиционалног позитивизма, догматског и изворног марксизма (15). Тешко је и анахроно Попова сматрати искључиво марксистичким историчарем, иако се јасно супротстављао идејама догматског марксизма и прихватао филозофска начела младог Маркса. Опредељење за тоталну историју, иманентно марксизму, ипак се знатно више везује за структуралисте, односно анализисте. Отклон од политичке историје и афирмација друштвене теорије заједнички је теоријски захтев обе школе мишљења у супротстављању позитивизму. Као француски ђак, Попов је остајао доследан у прихватању школе анала, интересујући се за разумевање друштвених појава и процеса пре свега. Делујући у средини неразвијене историографске традиције, није превише пажње поклањао економском детерминизму и студијама маргиналног, које су

постајале све популарније на Западу. Чедомир Попов је, уз неколицину својих колега на другим југословенским универзитетима, трасирао пут поља научних истраживања и пресудно утицао на одређење историјских метанаратива. Његово инсистирање на појмовном одређењу опште и националне историје (19–20) опстајало је и у универзитетској настави све до болоњске реформе, када је укинута уз снажне отпоре. Као универзитетски професор опште историје доста пажње је посветио изучавању међународних односа и дефинисању места српске нације и државе међу европским народима (58).

Превасходно поље личног интересовања Чедомира Попова представља дуги 19. век – век нација. Формативни период нација постајао му је све важније поље истраживања током распада заједничке државе и националних сукоба који су уследили током последње деценије 20. века. Посматрајући нацију као смитовску примордијалну категорију, доста ревносно је пратио марксистичке узоре, посебно код дефинисања термина грађанско-буржоаско. Следило је његово тумачење национализма маса, развоја национализма као широког народног покрета. Попов није био склон да пренаглашава улогу интелектуалаца и културног национализма, којима није ускраћивао улогу покретача на акцију, али се задржавао на самој акцији, ширењу национализма током 19. века. Национализам посматра као еманципаторски, либерални, као део европског искуства, на који се надовезивала и српска традиција. За њега је национализам суштински ослободилачки фактор из окова нежељених империјалних окова (106–107). Зато се снажно супротставља покушајима суђења „Великој Србији” као историјски анахроној и перверзној представи суђења историји. Склоност прихватања идеја либералног национализма али и прихваћена марксистичка традиција Попова је водила ка јасном конструисању ангажоване националне историографије. У датом смислу веома је интелектуално близак идејама Стојана Новаковића. Права је штета што се историографија код нас није детаљније позабавила теоријским истраживањима феномена нације и национализма у двадесетом веку (посебно под утицајима народних револуција и покрета за деколонизацију), задржавши се на деветнаестовековним идеолошким обрасцима. Заглибљена у сопственој прошлости, коју је све више романтизовала задојена метанаративима либерализма, избегавала је да уочи све моделе промена савремености, негативне појаве радикалних облика национализма и да се према њима адекватно опходи. Тиме је константно губила на снази својих аргумената.

Српска револуција, како ју је Попов дефинисао, једно је од значајних референтних тачака његових студија историје; место сусретања националног и општег, српског и европског, дипломатије и међународних односа али и почетак покрета народних маса. Његово широко тумачење националне револуције наишло је на контроверзна тумачења у самој

научној јавности. Један њен део није се слагао са тезом о перманентној револуцији, коју је Попов одбијао да ограничи на догађај у локалним условима, сматрајући револуцију знатно дуготрајнијим процесом, веће силине деловања, последица и коначно значајнијих резултата (108).

Чедомир Попов није историчар трендова (39). Један је од ретких историчара који је проучавао савремене приступе теорији историје и писао о њима, што је захтевало значајно шире образовање. Одбијајући страх од синтезе, својим радом и научним погледима поставио је основе модерних студија историје и трасирао пут савременим схватањима метода историчара.

Др Мирослав Б. ПАВЛОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за историју
miroslav.pavlovic@ff.uns.ac.rs